

УДК 94:[32-051(477)"18/19":[32.4:342.552(477.83/86)"1904"
<https://doi.org/10.33402/zuz-2020-53-72>

Роман ЛЕХНЮК

*кандидат історичних наук
старший викладач кафедри історії, музеєзнавства
та культурної спадщини
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3758-2019>
e-mail: roman.o.lekhniuk@lpnu.ua*

ВИБОРЧА КАМПАНІЯ ОЛЕКСАНДРА БАРВІНСЬКОГО ДО ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ 1904 РОКУ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано передумови, перебіг та результати додаткових виборів до Галицького крайового сейму в Бродівському повіті в червні 1904 р., де його багаторічний представник у крайовому законодавчому органі та лідер українського християнсько-суспільного руху Олександр Барвінський зазнав поразки від русофільського кандидата Теодозія Еффиновича. Приводом до них стала сецесія українських послів Галицького сейму, серед них і О. Барвінського. Показано, що, на відміну від попередніх років, під час цієї кампанії О. Барвінський діяв за підтримки найпотужнішої української політичної сили в Галичині – Української національно-демократичної партії, зокрема одного з її очільників – Євгена Олесницького. Та це не врятувало кампанії О. Барвінського від численних організаційних та фінансових проблем. На основі мемуарів і листування О. Барвінського встановлено, що спершу він мав сумніви щодо доцільності участі у виборах, проте згодом набув певності у перемозі. Втім, голосування завершилось для нього повною поразкою. З'ясовано, що ця поразка стала результатом впливу значної кількості причин. Серед найважливіших: організаційні проблеми кампанії і загальна слабкість очолюваного О. Барвінським політичного товариства «Руська громада», недовіра до нього з боку частини націонал-демократів, негативне ставлення з боку багатьох польських політиків і галицької адміністрації через участь у сецесії, налаштованість русофілів і польських східногалицьких консерваторів проти його кандидатури, небажання УНДП повністю розірвати співпрацю з русофілами, загальна радикалізація суспільної атмосфери. Продемонстровано, що на прикладі виборчої кампанії О. Барвінського до Галицького сейму 1904 р. можна простежити не лише її вплив на подальшу долю цього діяча, а й детальніше дослідити важливі процеси в політичному житті Королівства Галичини і Лодомерії та польсько-українських відносинах.

Ключові слова: Олександр Барвінський, вибори, Галицький сейм, Галичина, русофіли, українські націонал-демократи, «подоляки».

При вивченні історії Галичини австрійської доби неможливо оминати ролі конкретних діячів у найрізноманітніших аспектах життя краю. Особливо у сфері, що залежить від особистих якостей конкретних лідерів – суспільно-політичному житті. Поміж українських діячів Галичини в останній чверті XIX – на початку XX ст. непересічною постаттю був творець і незмінний очільник консервативного християнсько-суспільного руху Олександр Григорович Барвінський (1847–1926)¹. Діяльність і погляди ще за життя зробили його контроверсійною постаттю в очах сучасників. Понад те, оцінки сучасників зазвичай були вкрай несправедливими і походили з давніх особистих незгод чи політичних протиріч. Цілком слушно зазначає Олена Аркуша, що «Його наміри були чистими, дії логічними, а часто – й бездоганними, працездатність – фантастичною, але – якби тягар усіх звинувачень на його адресу мав ще й фізичну вагу, О. Барвінський, без сумніву, став би рекордсменом серед тогочасних українських політиків»².

Вивчення життя і діяльності О. Барвінського є актуальним бодай тому, що він був у центрі багатьох ключових сфер українського життя Галичини свого часу – політики, освіти, історичної науки тощо. Перипетії його біографії не лише показують життя конкретної особи, але й часто демонструють ширші процеси (наприклад, суспільно-політичні). І переломні в політичній кар'єрі О. Барвінського вибори до Галицького сейму в червні 1904 р., де він назавжди втратив сеймовий мандат, є добрим прикладом. Окрім впливу на його кар'єру, вони продемонстрували загальні тенденції, що стосувались діяльності як українських (націонал-демократи, русофіли), так і польських (східногалицькі консерватори – «подоляки», націонал-демократи – «ендеки») політичних середовищ. Тож розгляд навіть короткого епізоду з життя О. Барвінського дає можливість крізь призму його біографії поглянути на ширшу панораму тогочасного політичного і суспільного життя в Галичині.

Попри те, що окремі складові діяльності О. Барвінського неодноразово ставали об'єктом дослідження фахівців, комплексних студій наразі немає, зокрема й необхідної для постаті такого масштабу спроби інтелектуальної біографії. Найґрунтовніше про участь О. Барвінського у сеймових виборах 1904 р. писала Олена Аркуша в контексті аналізу історії очолюваного ним політичного товариства «Руська Громада», і загалом у контексті тогочасного суспільно-політичного життя Галичини³. Участі лідера християнських суспільників у виборах до Галицького сейму 1901 і 1904 рр. присвячено

¹ Український консервативний політик, педагог, історик. Депутат Палати послів (1891–1907) та Палати панів (1917–1918) віденського парламенту (Державної ради), посол до Галицького крайового сейму (1894–1904), міністр освіти й віросповідань в уряді ЗУНР (1918–1919), голова Наукового товариства імені Шевченка (1892–1897), очільник Руського педагогічного товариства (1891–1896), член Крайової шкільної ради (1893–1918), з 1906 – урядовий радник, з 1910 – радник двору.

² Аркуша О. Олександр Барвінський (до 150-річчя від дня народження). Львів, 1997. С. 4.

³ Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку XX століття: політичне товариство «Руська громада». *Шляхами історії. Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. Івана Франка. На пошану професора Костянтина Кондратюка*. Львів, 2004. С. 63–99.

статтю Андрія Кліша⁴. Втім, кампанії 1904 р. тут відведено другорядне місце, тож вона потребує детальнішого дослідження.

З наявних на сьогодні студій найкраще розкривають особистість Олександра Барвінського дослідження Олени Аркуші⁵ та Ігоря Чорновола⁶. Вони дають загальне ознайомлення з ідеями, що становили основу світогляду О. Барвінського і визначали його діяльність. Спробі аналізу його як консервативного політика присвячено статтю Романа Лехнюка⁷. Інші дослідники найчастіше зосереджуються на вузьких аспектах⁸. Значну увагу його постаті присвячено в загальних дослідженнях з історії християнсько-суспільного руху загалом⁹ чи її окремих етапів¹⁰.

Основа джерельної бази статті – неопубліковані матеріали. Насамперед рукописи «Споминів з мого життя...» О. Барвінського, які він писав майже до самої смерті і встиг довести до подій 1907 р. Не оминув у них увагою і фатальні для себе вибори до Галицького крайового сейму 1904 р., детально описавши власне бачення причин і винуватців невдачі. Ці матеріали зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України й раніше не використовувались для вивчення зазначених подій. Іншим важливим джерелом є вхідна кореспонденція О. Барвінського з фонду родини Барвінських відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника. Це передусім листи пароха Лешнева Миколи Герасимовича, який був організатором виборчих кампаній лідера християнських суспільників 1904 р. Важливим для вивчення перед- та поствиборчих

⁴ Кліш А. *Участь Олександра Барвінського у виборчих кампаніях до Галицького сейму 1901 і 1904 рр. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2017. Вип. 2, ч. 1. С. 130–134.

⁵ Аркуша О. *Олександр Барвінський (до 150-річчя від дня народження)*. Львів, 1997. 34 с.

⁶ Чорновол І. *Тягар прагматизму, або Олександр Барвінський у світлі сучасності. Барвінський О. Спомини з мого життя / упоряд.: А. Шацька, О. Федорук; ред.: Л. Винар, І. Гирич*. Київ: Смолоскип, 2004. Т. 1. С. 17–35.

⁷ Лехнюк Р. Дилеми українського консерватора – приклад Олександра Барвінського. *III Міжнародна науково-практична конференція «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)»: матеріали наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 13–15 вересня 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 66–72.

⁸ Див. напр.: Романюк С. *Олександр Барвінський – публіцист, редактор, видавець*. Львів, 2009. 373 с.

⁹ Кліш А. *Між політикою та релігією: суспільно-християнський рух у Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст.* Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. 468 с.; Лехнюк Р. *На порозі модерного світу: українські консервативні середовища в Галичині в першій чверті XX століття*. Львів: Літопис, 2019. 392 с.; Москалюк М. *Український християнсько-суспільний рух у Галичині: ідеологія, інституалізація, діяльність (кін. XIX – 30-і рр. XX ст.)*. Івано-Франківськ, 2018. 206 с.

¹⁰ Аркуша О. *Український християнсько-суспільний рух у Галичині...; Лехнюк Р. Газета «Руслан» як джерело до вивчення середовища Католицького русько-народного союзу (1896–1901 рр.)*. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2015. Вип. 1, ч. 1. С. 150–159; Мудрий М. *Рукописні джерела до історії Християнсько-суспільного союзу в Галичині. До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя*. Київ; Львів, 2004. Т. 1. С. 421–440.

відносин між християнськими суспільниками та українськими націонал-демократами є листування О. Барвінського з Євгеном Олесницьким. Якщо листи одного з лідерів Української національно-демократичної партії (УНДП) також зберігаються у фонді родини Барвінських, то окремі листи Є. Олесницькому від О. Барвінського з 1904 р. вміщено в мемуарах останнього. Допоміжним джерелом стала українська і польська преса того часу: «Руслан», «Діло», «Słowo Polskie», «Czas» та ін.

Задля максимально детального висвітлення передумов, перебігу та наслідків сеймових виборів 1904 р. для політичної кар'єри О. Барвінського необхідно вирішити низку завдань. По-перше, слід ґрунтовно проаналізувати, яку роль в його політичній кар'єрі відіграли ці вибори. По-друге, дослідити вплив на результат виборів відносин О. Барвінського з українськими націонал-демократами і ставлення до нього з боку польських політичних середовищ та галицької крайової адміністрації. По-третє, розглянути місце цієї виборчої кампанії в межах ширших процесів як всередині українського суспільства Галичини, так і на політичній сцені Королівства Галиції та Лодомерії загалом.

Перші роки ХХ ст. стали вкрай непростим часом для О. Барвінського та очолюваного ним християнсько-суспільного руху. Від початку активної політичної кар'єри на зламі 1880–1890-х років і до цього часу його ідейні засади ґрунтувались на розумінні важливості польсько-українського порозуміння (як «нова ера» 1890–1894 рр.), відкиданні соціального й національного радикалізму, наголошенні на важливості щоденної і докладної праці над покращенням національної свідомості, культурного й економічного рівня українського суспільства («органічної праці»). Після краху «нової ери» в 1894 р. й розколу народовців О. Барвінський очолив їхню налаштовану на продовження «новоєрівської» політики меншість – групу народовців-«реалістів». Або ж, як їх прозивали опоненти з-поміж опозиційно налаштованої більшості на чолі з Юліаном Романчуком – «угодовців». У другій половині 1890-х років група О. Барвінського, на базі якої формувалось християнсько-суспільне середовище, зберігала провідні ролі в українській галицькій політиці, що, зокрема, відображалось в її переважанні серед українського представництва в Державній раді та Галицькому сеймі¹¹.

Та фундамент успіхів «реальної» політики О. Барвінського був хитким і зазнавав усе нових ударів. Успіхи його і очолюваної ним політичної групи суттєво залежали від підтримки галицької адміністрації, керованої до 1898 р. західногалицькими консерваторами («станьчиками») – польським політичним середовищем, що найбільше з-поміж інших було налаштованим на компроміс з українським рухом. Призначення в 1898 р. галицьким намісником представника східногалицьких «подоляків» Леона Пінінського (Leon Piniński) змінило стан справ не на користь християнських суспільників. «Подоляки» вбачали у все міцнішому українському русі загрозу традиційним патріархальним відносинам у Східній Галичині і власному домінуванню в регіоні, тож були налаштовані на його поборювання куди більше, ніж на пошук порозуміння. Це призвело до того, що, наприклад, польська більшість у Галицькому сеймі регулярно відкидала внесення українських послів та ігнорувала їхню думку щодо власних законопроектів. Так, відкидання сеймовою більшістю пропозиції про заснування української гімназії в Станіславові й одночасне прийняття гостро критикованого

¹¹ Аркуша О. Олександр Барвінський (до 150-річчя від дня народження)...; Кліш А. Між політикою та релігією... С. 128–145; Лехнюк Р. На порозі модерного світу... С. 121–124, 142–143.

українцями закону про рентові оселі стало формальним приводом для першої сесесії (складання мандатів) українських послів з Галицького сейму в липні 1901 р.

Період урядування Л. Пінінського (1898–1902) характеризувався різким загостренням польсько-українських відносин у Галичині, найяскравішими виявами чого стала не лише згадана вище сесесія, а й розгортання масових акцій – боротьби за український університет та сільськогосподарські страйки 1902 р.¹² Як наслідок, в атмосфері зросту національного радикалізму як з українського, так і польського боку компромісні ідеї не просто втрачали популярність, а викликали підозру в «національній зраді».

За таких умов О. Барвінський змушений був маневрувати поміж ідеалами «реальної» політики і реальністю. Попри регулярні звинувачення у «зраді» українських інтересів, насправді він послідовніше за багатьох опозиційних політиків відстоював українську справу. Тож, не сприймаючи так званої політики вулиці, яку все частіше застосовують націонал-демократи й радикали (так, він не підтримував гучної сесесії українських студентів Львівського університету в 1901 р., вважаючи її безплідною і шкідливою¹³, як і не сприймав радикальних гасел страйків 1902 р.), він все одно намагається, попри давніші непорозуміння й образи, зблизитись із УНДП задля утворення спільного фронту проти польського тиску¹⁴. Апогеєм цієї зміни стало проголошення саме О. Барвінським заяви від імені українських депутатів Галицького сейму про сесесію 8 липня 1901 р.¹⁵ Такий відверто опозиційний вчинок О. Барвінського виявився несподіванкою для багатьох українців і поляків, адже йшов у розріз із його попередньою політикою.

Попри сподівання О. Барвінського, перехід до більш опозиційної тактики не приніс йому дивідендів. Загал народовців і надалі ставився до нього з недовірою, адже роками регулярно читав і слухав про «угодовця» Барвінського. Змінити усталені уявлення навряд чи було можливо, тим паче за короткі терміни. Щодо русофілів, то для них Барвінський, відповідальний за впровадження фонетичного правопису та чимало інших заходів, що суперечили їхній політиці й світогляду, був смертельним ворогом – «злим духом народного життя і розвитку»¹⁶. Зрештою, на їхню підтримку

¹² Partacz Cz. Od Badeniego do Potockiego. Stosunki polsko-ukraińskie w Galicji w latach 1888–1908. Toruń, 1996. S. 112–153; Gruchala J. Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraińskiej (1890–1914). Katowice, 1988. S. 60–67.

¹³ Лехнюк Р. На порозі модерного світу... С. 130–131, 136–137.

¹⁴ Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку ХХ століття... С. 76–82.

¹⁵ У ній він зазначив, що: «Се мінімальне і всесторонньо оправдане жадане послів (про заснування гімназії в Станіславові – *авт.*) не полагоджено. Крім сего піднесли руські послі основні, на провірених даних оперті інтерпеляції до ц.к. правительства, дотикаючі найважніших справ політичних і кривд руського народа на тім полі. Всі ті інтерпеляції остали без відповіді. Супротив того, що також закон о рентових оселях прийнято против застереження руських послів і загальної опінії руського народу, заявляємо, що руські послі дальшої участі в соймових обрадах брати не можуть». Stenograficzne Sprawozdania z pierwszej sesyi ósmego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem z roku 1902/3. T. II. Od 29. grudnia do 3. listopada 1903. S. 838.

¹⁶ Агітаційний плакат із закликом голосувати за Юліана Геровського, 1891. *Приватний архів автора.*

О. Барвінський ніколи й не розраховував, адже вважав русофільство апріорі шкідливим явищем і завжди категорично виступав проти будь-якої співпраці з ними. Якщо тут все було стабільно, то у ставленні польських середовищ до О. Барвінського намітився злам, який повною мірою виявиться вже під час виборів 1904 р. Чимало поляків сприймали зміну курсу лідера християнських суспільників як зраду і невдячність. За таких обставин опозиційна політика, хоч і була логічною та фактично безальтернативною, не принесла О. Барвінському та його середовищу користі. На сеймових виборах 1901 р. з-поміж представників християнсько-суспільного руху лише його лідер зумів (не без труднощів) здобути мандат до сейму¹⁷. Це стало тривожним сигналом для О. Барвінського, який, втім, не було достатньою мірою враховано у наступних виборах 1904 р.

Вибори 1901 р., хоча й переможні особисто для О. Барвінського, продемонстрували суттєві організаційні проблеми його політичного середовища. Це не стало для нього новиною: ще з моменту розколу народовців у середині 1890-х років організаційна слабкість власного політичного середовища та його виняткова залежність від лідера була чинником, що підточував політичні позиції О. Барвінського. Першою спробою інституалізації християнсько-суспільної групи в жовтні 1896 р. стало утворення Католицького русько-народного союзу (КРНС), який мав об'єднати прихильників «реальної» політики. Попри підтримку митрополита Сильвестра Сембратовича, КРНС виявився малочисельною й цілковито недієздатною організацією, що активно діяла лише перші кілька місяців після заснування¹⁸.

Другою спробою в 1901 р. стало заснування політичного товариства «Руська громада». Саме на час його існування припала й виборча кампанія 1904 р. Справи нової організації йшли не краще за КРНС. Це добре ілюструє лист до О. Барвінського одного з чільних діячів «Руської громади» Євгена Гузара: «Тра передовсім вишукати людей охочих до праці і таких, котрі мають до того відповідні средства ... Таких людей хоть мали ми спис ... то одні з них вже знеохочені, другі споневірилися в часті, інші не видять вигляду на нинішні обставини (особливо краєвого правительства тайне вороговане супроти угодівців-реалістів), що з тої форми політики що путнього вийти може, – а що правда є частина людей, котрих би можна запрягти в той ридван і они тягнулиб, але вже не з тою силою, як то бувало за часів, коли і намісник і Митрополит помагали своїм могутим впливом ... нема людей до праці, лиш до притакування. Зійдуть ся що правда ... статут підпишуть і в члени ся впишуть – але на тім буде кінець; оживотворити статут нема кому. От у чім біда. У нас діло ось яке: зійдемось, говоримо много, ухвалюєм ще більше, – а взятись до діла, оживити ухвали – дасть Бог»¹⁹. Такий стан справ не віщував нічого доброго для політичних перспектив ні організації, ні її лідера.

У проміжку між виборами до Галицького сейму 1901 і 1904 рр. ситуація погіршилась. Згадані раніше сільськогосподарські страйки 1902 р. й радикалізація гасел українського руху, організована у відповідь для «зміцнення польськості» акція

¹⁷ Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку ХХ століття... С. 77–78; Кліш А. Участь Олександра Барвінського у виборчих кампаніях... С. 140–142.

¹⁸ Кліш А. Між політикою та релігією... С. 146–155; Лехнюк Р. На порозі модерного світу... С. 141–145.

¹⁹ Лист Є. Гузара до О. Барвінського, 14 лютого 1901 р. *Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України. Відділ рукописів* (далі – ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів). Ф. 11. Спр. 1041. Арк. 76–77.

«подоляків» на чолі з Владзімежом Козловським (Włodzimierz Kozłowski)²⁰, а особливо активне поширення й усе більша популярність у Галичині шовіністичних і відверто антиукраїнських ідей польської «ендеції»²¹ – все це робило ситуацію в краї ще напруженішою. Тож нова сецесія українських депутатів Галицького сейму в жовтні 1903 р. за таких обставин не була несподіваною. Приводом до неї знову стало питання української гімназії в Станіславові. Попри намагання поміркованих польських політиків, передусім одного з лідерів «станьчиків» Міхала Бобжинського (Michał Bobrzyński), переконати польську більшість підтримати внесення О. Барвінського щодо заснування цього навчального закладу, сейм проголосував проти²². Не останню роль тут зіграв голова шкільної комісії сейму, «подоляк» Тадеуш Ценьський. Під час виборів 1904 р. йому судилось відіграти ключову роль у поразці О. Барвінського²³.

Сецесія українських депутатів призвела до оголошення додаткових виборів у десяти округах Східної Галичини, які призначили на червень 1904 р. Одразу після проголошення сецесії тепер уже колишні українські сеймові послі постановили діяти за принципом «один за всіх, а всі за одного». Йшлося не лише про взаємну підтримку під час нових виборів, а й про те, що в разі непроходження до сейму бодай одного з десяти сецесіоністів усі інші також мають зректися новонабутих мандатів²⁴. Це мало продемонструвати народну солідарність у неприйнятті польської політики.

Перш ніж розглянути перебіг виборчої кампанії О. Барвінського в 1904 р., варто наголосити, що її могло взагалі не бути. У написаному в 1926 р. фрагменті мемуарів він зазначає, що не хотів висувати свою кандидатуру й зробив це лише задля солідарності та під тиском інших послів-сецесіоністів²⁵. Це можна сприймати як бажання постфактум виправдати власну невдачу, проте є й інші підтвердження його сумнівам. У листі до дружини Євгенії Барвінської (Любович) від 27 листопада 1903 р. О. Барвінський писав, що не має певності щодо висування власної кандидатури²⁶. Описуючи згодом у тому ж фрагменті спогадів невдачу під час виборів, він зазначав, що такий результат був очікуваний з огляду на масштаб протидії з боку русофілів і «подоляків»²⁷. Та, як йтиметься далі, тут, на відміну від слів про сумніви щодо участі у виборах, він все ж таки був не до кінця щирим.

²⁰ Аркуша О. Українсько-польські відносини у Східній Галичині на початку ХХ ст.: акція Владзімежа Козловського 1902–1903 років. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2002. Вип. 37. С. 268–314.

²¹ Аркуша О. Польські націонал-демократи та українське питання в Галичині на початку ХХ ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2005. Вип. 39–40. С. 149–202.

²² Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Відділ рукописних фондів і текстології (далі – ІЛ ВР). Ф. 135. Барвінський О. Г. Спр. 46. Арк. 149.

²³ Про загальну радикалізацію атмосфери у цей час, насамперед через ширення і впливів «ендеків», писав у своїх мемуарах і О. Барвінський. Зокрема, саме цьому чиннику він приписував головну роль у відкиданні проекту станіславівської гімназії, хоча наголошував і на деструктивних діях радикальних представників української громади, передусім В'ячеслава Будзиновського: ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 46. Арк. 146–153.

²⁴ Там само. Арк. 155.

²⁵ Там само. Спр. 47. Арк. 341.

²⁶ Там само. Арк. 246.

²⁷ Там само. Арк. 341.

Формальне висунення кандидатури О. Барвінського відбулось у Бродях 19 лютого 1904 р. на зборах «Повітової народної рускої Організації» за участі 11 священників повіту та 6 селян²⁸. Організацією виборчої кампанії О. Барвінського в Бродівському повіті займався повітовий народний комітет, утворений на тому самому зібранні 16 лютого. До нього входила низка місцевих селян і священників на чолі з М. Герасимовичем²⁹. Парох Лешнева регулярно повідомляв О. Барвінського про всі перипетії виборчої кампанії, організаційні труднощі та здобутки, дії опонентів тощо.

На відміну від багатьох попередніх виборчих кампаній, цього разу «Народний Комітет» УНДП був на боці О. Барвінського й офіційно висунув його своїм кандидатом у бродівському окрузі³⁰. Націонал-демократичний часопис «Діло» висвітлював передвиборчі заходи його команди, а напередодні дня виборів наголошував, що виборча кампанія в бродівському окрузі відбувається «по всім правилам галицької виборчої системи». Тобто з численними порушеннями та зловживаннями (на користь Т. Еффиновича)³¹.

Є. Олесницький незабаром після сецесії писав до лідера християнських суспільників, що цього разу народовцям треба відкинути давні упередження і докласти всіх зусиль задля підтримки кандидатури О. Барвінського. Обіцяв він використати і власні впливи³². Звертався Є. Олесницький і до М. Герасимовича з питанням про шанси Барвінського та з пропозиціями про допомогу від «Народного Комітету», зокрема фінансову. У відповідь М. Герасимович подав список священників, яких вартувало б поагітувати, а щодо фінансів не дав чіткої відповіді, оскільки мусив проконсультуватися з О. Барвінським³³. Сам очільник християнських суспільників у мемуарах зазначав, що не потребував організаційної підтримки «Народного Комітету», оскільки мав певність у дієвості власних представників на чолі з М. Герасимовичем і підтримці бродівського старости графа Владислава Русоцького (Władysław Russocki)³⁴.

Грошова підтримка від націонал-демократів була б доречною, адже фінансове питання гостро стояло упродовж усієї виборчої кампанії. Про дефіцит коштів регулярно повідомляв і О. Барвінського, і представників «Руської громади» у Львові М. Герасимович. У листі до одного з ключових представників організації – Тита Реваковича – він писав, що: «... форса грошева по стороні противній велика ... Я з мого боку також пожертвую не одно, але на все дати не могу. Прошу ласкаво представити се в Нар.[одному] Ком.[ітеті] і в Громаді і постаратись, щоби якнайскорше

²⁸ Заява. *Руслан*. 1904. 6 (19) лютого. Жодних інших свідчень про існування такої організації немає. Навпаки, М. Герасимович ще в 1901 р. наголошував О. Барвінському на необхідності утворення схожого товариства, проте про його появу чи діяльність жодного разу не згадував (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф. 11. Спр. 886. Арк. 3–6). Ймовірно, під цією назвою містилось одноразове зібрання з єдиною метою – висунути кандидатуру лідера «Руської громади».

²⁹ ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 47. Арк. 320.

³⁰ Оголошене. *Діло*. 1904. 16 (29) січня.

³¹ Зближаючі ся вибори. *Діло*. 1904. 27 травня (9 червня).

³² ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 46. Арк. 157.

³³ Лист М. Герасимовича до О. Барвінського, 13 травня 1904 р. *ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 11. Спр. 887. Арк. 59–59 зв.

³⁴ ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 46. Арк. 157–158.

надіслали ще 300 зр. Це є мінімум, без котрого ніч вдіяти не можна...»³⁵. Власні ресурси О. Барвінського, який виділив на кампанію 400 золотих ринських³⁶, і «Руської громади» швидко вичерпались. На звороті цитованого вище листа Т. Ревакович зробив характерну примітку про те, що каса товариства християнських суспільників порожня, зусиллями окремих членів вдалось надрукувати 100 примірників відозви і що вкрай потрібними є 500 крон від «Народного Комітету»³⁷. Не допомогло і звернення по допомогу до красивого маршалка Станіслава Бадені, з яким О. Барвінського поєднували давні приятні взаємини³⁸.

Ця ситуація кардинально контрастує з фінансовими можливостями опонента О. Барвінського, яким на цих виборах став представник русофілів, священник Теодозій Еффинович. Вже після поразки М. Герасимович писав, що кампанія русофільського кандидата коштувала близько 10 тисяч ринських³⁹. О. Барвінський у спогадах писав про суму в 12 тисяч⁴⁰. Під час кампанії справді неодноразово зафіксовано, що штаб Т. Еффиновича, до прикладу, щедро оплачував роботу агітаторів – по 10 крон за день⁴¹.

Джерелом таких значних ресурсів не були власні засоби русофілів, хоч вони й кинули на бродівський округ значні матеріальні та людські ресурси на чолі з ключовою постаттю своєї партії – Осипом Мончаловським. Спонсором кампанії Т. Еффиновича став уже згаданий представник «подоляків» Т. Ценьський. За даними О. Барвінського, він виділив 6 тис. золотих ринських, а ще стільки ж надав польський Центральний виборчий комітет⁴², на який Т. Ценьський мав значний вплив.

На додаткових виборах до Галицького сейму 1904 р. в бродівському окрузі О. Барвінський опинився в епіцентрі ширшої тенденції співпраці русофілів з «подоляками» і галицькою адміністрацією в особі намісника Анджея Потоцького (Andrzej Potocki). Найвідомішим її виявом стануть скандальні сеймові вибори 1908 р. Проте перші кроки на шляху до зближення двох, здавалось би, антагоністичних середовищ (адже русофільство первісно виникло саме на антипольських засадах) фіксувалися ще в часи намісництва Л. Пінінського⁴³. Мотиви союзу були простими: і русофіли, і «подоляки», хоч і з різних причин, вбачали головну загрозу для свого становища в українських народовцях і модерній українській ідеї загалом. Це легко переважило давні ідейні

³⁵ Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку ХХ століття... С. 94.

³⁶ ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 47. Арк. 341.

³⁷ Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку ХХ століття... С. 95.

³⁸ Там само.

³⁹ Лист М. Герасимовича до О. Барвінського, 15 червня 1904 р. *ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 11. Спр. 887. Арк. 65.

⁴⁰ ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 47. Арк. 341.

⁴¹ Там само. Арк. 340.

⁴² Там само. Арк. 341.

⁴³ 1898 р. початки сприяння русофілам з боку крайової влади фіксував О. Барвінський, посилаючись на слова М. Бобжинського. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів* (далі – ЦДАІЛ України). Ф. 818. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 69–70. М. Герасимович в 1901 р. фіксував підтримку в повіті русофілів поляками: Лист М. Герасимовича до О. Барвінського, 7 вересня 1901 р. *ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 11. Спр. 886. Арк. 35.

розбіжності⁴⁴. Підтримка кампанії Т. Еффиновича з боку Т. Ценьського була, по суті, першою пробою сил у цій співпраці. На жаль для О. Барвінського, експеримент видався більш ніж вдалим і перспективним, принаймні в найближчій політичній перспективі.

Постать Т. Ценьського у цьому контексті вартує детальнішого розгляду. Станом на 1904 р. він був на польській політичній сцені Галичини зіркою, що сходить. Зростанню його матеріального статку, а отже, і політичних впливів та контактів, суттєво посприяв шлюб з донькою графа Владзімєжа Дзедушицького (Włodzimierz Dzieduszycki) Марією, завдяки якому він став власником значних маєтностей на Бродівщині⁴⁵. На початку ХХ ст. Т. Ценьський найяскравіше втілював еволюцію, яку переживала все більша кількість «подоляків». Опинившись перед реальною загрозою з боку все більш масового і потужного українського руху, насамперед в земельних питаннях, «подоляки» знаходили опору в зростаючій на силі польській «ендеції». Проголошення ними необхідності поборювати український рух і потреби колонізації українців у Галичині як кінцевої мети – це те, що хотіли чути «подоляки», чий консерватизм, як не парадоксально, все більше вів їх до войовничого націоналізму та шовінізму. Тому не дивно, що той-таки Т. Ценьський радісно вітав появу в Галичині політичної організації польських націонал-демократів, як і зростання їхніх впливів на польське суспільство краю⁴⁶.

Був у непрямому протистоянні О. Барвінського з Т. Ценьським у 1904 р. й особистий мотив. Під час обговорення в Галицькому сеймі у жовтні 1903 р. питання української гімназії в Станіславові вони не просто були по різні боки барикад, а фактично очолювали протиборчі сторони. Саме О. Барвінський вніс пропозицію про заснування цього навчального закладу. І саме Т. Ценьський як член шкільної комісії сейму чи не найактивніше з-поміж польських депутатів виступав проти і висував натомість ідею створення утравістичних (польсько-українських) гімназій, які мали б начебто сприяти гармонізації міжнаціональних відносин в Галичині⁴⁷. Власний аргументований виступ проти цієї ідеї і викликану ним образу з боку польського візаві О. Барвінський вважав чи не головною причиною такої активної підтримки Т. Ценьським кандидатури Т. Еффиновича на виборах у червні 1904 р.⁴⁸

Вагомість підтримки «подоляками» кандидатури Т. Еффиновича, попри її ключову роль для результату виборів, не повинна применшувати ролі іншого чинника – численних проблем в організації кампанії О. Барвінського. Перше, що привертає увагу, – пасивність самого кандидата. За весь час передвиборчої кампанії він лише одного разу відвідав округ – на початку березня. Тоді в Бродях відбулось віче за участю понад 500 селян, двадцяти священників та певної кількості інтелігенції, на якому О. Барвінський змалював поточну політичну ситуацію і причини сецесії. Цікавий фрагмент

⁴⁴ Лехнюк Р. На порозі модерного світу... С. 83–84.

⁴⁵ Górski A. Podolacy. Obóz polityczny i jego liderzy. Warszawa: Wyd-wo DiG, 2013. S. 115.

⁴⁶ Wątor A. Ziemianin-polityk Tadeusz Cieński 1856–1925. Szczecin: Wyd-wo naukowe uniwersytetu Szczecińskiego, 1997. S. 37.

⁴⁷ Stenograficzne Sprawozdania z drugiej sesji ósmego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem z roku 1904. T. I. Od 30. września do 12. listopada 1904. S. 1579, 1581–1582, 2631–2633.

⁴⁸ ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 46. Арк. 158–159. У мемуарах О. Барвінський помилково писав, що членом шкільної комісії був брат Тадеуша – Антоній Ценьський (Antoni Cieński). Це не міг бути він, адже Антоній не був на цей час депутатом Галицького сейму.

його виступу: «Я старий чоловік і много вже потрудив ся для мого народу і під тим зглядом совість моя спокійна. Пора би мені вже навіть відпочити, але наряд руский і солідарність змушують мене не уступати на разі з поля битви»⁴⁹. Такі слова можна було б сприймати як звичайну передвиборчу риторіку. Але це, радше, ще одне свідчення на користь того, що О. Барвінський справді не мав певності щодо того, чи кандидування є для нього доброю ідеєю. Окрім цього віча, активність його представників і «Руської громади» залишалась незначною. Було видано одну відозву до виборців і проведено ще лиш одне віче, цього разу без участі самого кандидата⁵⁰. Поза цим активність виявляв хіба М. Герасимович, насамперед агітуючи інших священників.

З мемуарів О. Барвінського випливає, що всі сподівання він покладав на традиційну підтримку місцевої адміністрації, передусім старости В. Русоцького, а також на роботу М. Герасимовича з місцевим духовенством, яке, своєю чергою, мало агітувати селян⁵¹. Листи М. Герасимовича до О. Барвінського також свідчать, що вони обидва сподівались (марно), що митрополит Андрей Шептицький у вигідному для них ключі вплине на духовенство Бродівщини⁵². Покладання надій на сторонні чинники замість активної агітаційної роботи було прогративною стратегією. Якщо раніше такий підхід ще міг спрацювати, то кожен рік нового ХХ ст. засвідчував настання доби масової політики, коли кількість у політиці почала важити не менше за якість. А часто – куди більше. Фактично додаткові вибори до Галицького сейму в 1904 р. стали симптомом загальнішої хронічної проблеми О. Барвінського і його однодумців – нездатності адаптуватись до нових реалій суспільно-політичного життя⁵³.

Хоча чимало чинників – політичних, організаційних, фінансових – віщували катастрофу, М. Герасимович аж до дня голосування випромінював впевненість у перемозі і зумів відповідно налаштувати й О. Барвінського. Навіть після правиборів, які польська преса однозначно потрактувала як такі, що випали на користь русофільського кандидата⁵⁴, парох Лешнева писав, що «Правибори не випали так зле як думає Русоц.[ький] і побіда правдоподібно по нашій стороні»⁵⁵. Передвиборчі статті неофіційного органу християнських суспільників, газети «Руслан», також випромінювали впевненість у перемозі.

Тому 14 червня 1904 р. М. Герасимович і О. Барвінський виявились одними з небагатьох, кого шокував результат голосування: русофіл Т. Еффинович отримав 185 голосів, а незмінний представник бродівського округу в сеймі з 1894 р. О. Барвінський – лише 43⁵⁶. Він став єдиним з 10 учасників сецесії 8 жовтня 1903 р., хто не зміг зберегти свій мандат.

⁴⁹ Віче в Бродах. *Руслан*. 1904. 20 лютого (4 березня).

⁵⁰ Допись. *Руслан*. 1904. 26 травня (8 червня).

⁵¹ ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 47. Арк. 335–337.

⁵² Лист М. Герасимовича до О. Барвінського, 27 квітня 1904 р. *ЛННБ України ім. В. Стефаніка*. Ф. 11. Спр. 887. Арк. 52–52 зв.

⁵³ Лехнюк Р. На порозі модерного світу... С. 150–152.

⁵⁴ Wybory uzupełniające. *Słowo Polskie*. 1904. 7 czerwca.

⁵⁵ Лист М. Герасимовича до О. Барвінського, 31 травня 1904 р. *ЛННБ України ім. В. Стефаніка*. Ф. 11. Спр. 887. Арк. 57.

⁵⁶ Partacz Cz. Od Badeniego do Potockiego... S. 161–162.

Пишучи в мемуарах про цю болісну поразку, О. Барвінський намагався знайти відповідь на питання – хто винен? Таких відповідей він дає одразу кілька. Насамперед очільник «Руської громади» вказує на масштабні зловживання в день виборів, зокрема – відвертий підкуп виборців Т. Еффиновичем і його представниками. Ба більше, М. Герасимович у написаному «по гарячих слідах» листі переконував О. Барвінського, що його опонент особисто стояв перед будівлею староства у Бродах і роздавав гроші взамін на зобов'язання підтримати його кандидатуру⁵⁷. За словами О. Барвінського: «При всім тим вигляди мого вибору до самої опівночі виборчого реченця, як мене звіщав о. Герасимович і інші були користні. Але як опісля сповіщав мене о. Герасимович ... після опівночі, на передодні вибору, проявив ся наглий, для мене вельми неприхильний зворот. Почалися справдешні оргії, пиятика і явне підкуплюваннє виборців з окликом: за всяку ціну повалити Барвінського! Що тої ночі до ранка перед самим голосованнєм діялося, се, як мене запевняли учасники вибору, переходило міру тих усяких насильств, хитрощів, обманьств і надужить, які так часто виводили опозиційні руські послы на видно, в соймі і держ. раді. Сам староста, гр. Русоцький, котрий, як сказано відносився до мене з великим поважаннем, при найблизшій зустрічі зо мною, перепрошував мене»⁵⁸.

Зі слів бродівського старости О. Барвінський також дізнався, що опівночі перед днем голосування Русоцький отримав телеграму від намісника з вказівкою за всяку ціну не допустити вибору О. Барвінського, що й мусив виконати⁵⁹. Причини появи такого наказу лідер християнських суспільників описав у спогадах, покладаючись на дані краківського соціалістичного часопису «Naprzód». Згідно з цим джерелом, після оголошення додаткових виборів відбулась зустріч між намісником та представниками українського виборчого комітету (Є. Олесницьким і русофілом М. Королем), під час якої А. Потоцький поставив вимогу «пожертвувати» кимось із учасників сецесії взамін на нейтральність крайової адміністрації під час виборів (тобто відсутність масових фальсифікацій). Першими пропозиціями намісника були Теодор Богачевський і Андроник Могильницький. Українські представники відповіли категоричною відмовою. Третім прозвучало прізвище Барвінського, на що було дану відповідь «У такому випадку не будемо робити casus belli»⁶⁰.

Інших підтверджень такої версії подій О. Барвінський не наводить, проте він цілком вірив у неї. Хоча на момент написання цієї частини мемуарів з дня виборів минуло понад два десятиліття, в тексті відчувається сильна образа на зраду з боку тих, хто обіцяв солідарність і допомогу. Тим паче сильним його гнів був одразу після поразки. Коли в жовтні 1904 р. М. Бобжинський вніс до сейму проєкт реформування Крайової шкільної ради, Є. Олесницький від імені української фракції звернувся до О. Барвінського по консультацію, оскільки той був загальноновизнаним фахівцем у галузі шкільництва. Відповіддю стала не просто категорична відмова, а й список обвинувачень на адресу націонал-демократів і особисто Є. Олесницького: «Під окликом

⁵⁷ Лист М. Герасимовича до О. Барвінського, 15 червня. 1904 р. *ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 11. Спр. 887. Арк. 65.

⁵⁸ ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 46. Арк. 159–160.

⁵⁹ Там само. Арк. 160–161.

⁶⁰ Там само. Арк. 161–162.

солідарності народної і клубової я піддався рішенню соймового клубу і зложив мандат, о котрий, як я Вам при свѣтках заявляв, не хотїв я поновно убігати ся. Поновний Ваш апель ... приневолив мене вступити знов на ту дорогу, однак не тільки не дізнав я обіцуюваної піддержки моральної зі сторони членів клубу, до котрих удавався в тій тяжкій боротьбі ... але й з боку президії руского клубу прийнято заяву з компетентних уст, що я мушу упасти, з легким серцем, а для довершення наруги надо мною прийнято без усяких перепон до клубу о. Ефиновича, котрий пішов проти тої народної солідарності і в першій зараз хвилі наразив клуб на явну компромітацію перед народом»⁶¹.

Чи були ці звинувачення правдивими і чи дійсно націонал-демократи, які обіцяли діяти за принципом «один за всіх, а всі за одного» зрадили О. Барвінського під час цих виборів? Почасти так, почасти – ні. Навряд чи справедливими були закиди на адресу Є. Олесницького, чому є декілька свідчень. Першим є його відповідь на цитований вище гнівний лист О. Барвінського. Один з лідерів УНДП широко шкодував, що очільник християнських суспільників втратив сеймовий мандат⁶². Другим свідченням є те, що Є. Олесницький написав тим священникам, у симпатіях яких сумнівався М. Герасимович. Цей лист добре показує делікатність співпраці О. Барвінського з багатолітніми конкурентами – націонал-демократами, а водночас повагу Є. Олесницького до нього та його заслуг і фаховості: «Акція против Барвінського може бути, що зі становиска тісно партійного старорускої партії має за собою деякі позори поравданя – але зі становиска загально народного є дуже шкідлива... в тягу довголітньої практики парламентарної, він [Барвінський – *Р.Л.*] ... виробив собі певне значіне, котре використовував яко союзник наш лише для добра рускої справи. ... Крім того вибір его яко сецесіоніста має значіне засадниче і великою незрілостію політичною грішать ті, котрі в такій важній хвилі не уміють запанувати над пристрастями і симпатіями партійними. ... Минувшість політична Барвінського многим з нас несимпатична і я був першим з тих народовців, котрі давну его політику осуджували і против него виступали. Нині однак ситуація змінила ся, – Барвінський іде від ряду літ з нами льяольно разом і не час нам дробитись і відкидати людей, котрих у нас мало, а на місце котрих ставлять нам личности зовсім вже некваліфіковані»⁶³. Ці приклади свідчать, що Є. Олесницький навряд чи вів «подвійну гру» проти О. Барвінського.

Проте важко бути таким однозначним щодо загалу націонал-демократичного середовища. Чимало його членів і надалі ставились до О. Барвінського стримано, а часто й негативно ще з часів розбіжностей, викликаних «ноювою ерою». Це стосувалось не лише керівництва УНДП, але партійного активу на Бродівщині, який також звик спільно з русофілами поборювати «угодовця» Барвінського. Цікаво, що один із примірників листа Є. Олесницького до священників Бродівщини потрапив до редакції львівської газети «Dziennik Polski». Можна припустити, що трапилось це «завдяки»

⁶¹ ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 48. Арк. 413–413 зв.

⁶² «Результат брідського вибору був для мене дуже болючий – ручу Вам словом, що волів я був мій мандат утратити! За сей фактичний стан, котрий я Вам вище представив, ручаю Вам словом честі! ... Я и нині щиро болюю, що Вас нема між нами и відчуваю брак Вашого досвіду і знань. Та суть се речі – від моєї волі зовсім независимі»: Лист Є. Олесницького до О. Барвінського, 14 жовтня 1904 р. *ЛННБ України ім. В. Стефаника*. Ф. 11. Спр. 2012. Арк. 43 зв.–45 зв.

⁶³ Вибори в Брідщині. *Руслан*. 1904. 6 (19) червня.

комусь із адресатів, який не схвалював позиції одного з лідерів УНДП. Характерним у цьому контексті є й короткий фрагмент зі спогадів Костя Левицького: «В ім'я народної солідарності годилось поновно вибрати й п. Барвінського, але не стало сили, а може й доброї волі [курсив мій – Р. Л.]...»⁶⁴.

Він же наголошував, що намісник А. Потоцький і загал польських політиків за-тялись не допустити перемоги О. Барвінського⁶⁵. Можливо, саме це були «речі – від моєї волі зовсім независимі», про які писав після виборів Є. Олесницький. На таке трактування підштовхує й аналіз польської преси, серед якої виділялась традиційно антиукраїнська газета «ендеків» «Słowo Polskie». Напередодні дня голосування вона абсолютно не сумнівалась, що «крутійський інтриган» Барвінський отримає «по заслугах». Ба більше, автор прямо писав, що позбавлення мандату його і Т. Богачевського (який, втім, здобув у своєму окрузі перемогу) буде достатнім покаранням для сецесіоністів за «недоречну демонстрацію» і що, на його думку, сецесіоністи вирішили принести в жертву обох згаданих кандидатів задля уникнення ще гірших результатів виборів⁶⁶.

Вимога «пожертвувати» одним із послів-сецесіоністів, радше за все, таки прозвучала. Окрім К. Левицького, про це писав О. Барвінський у мемуарах, цього відкрито хотіли польські часописи (окрім газети «Słowo Polskie», виразно негативно проти лідера християнських суспільників була налаштована й «подоляцька» «Gazeta Narodowa»⁶⁷ та низка інших часописів, які не шкодували на його адресу негативу упродовж виборів і навіть після їхнього завершення⁶⁸).

О. Барвінський, на жаль для нього самого, був найзручнішим кандидатом для політичної жертви з боку націонал-демократів. Для більшості з них він не був «своїм», але, як вже було зазначено, асоціювався з «угодовою» політикою 1890-х років. Вельми характерним тут є тон статті в «Ділі», що вийшла наступного дня після виборів. Їхній результат часопис УНДП проголосив видатною перемогою. Про невдачу ж О. Барвінського автор тексту висловився так: «упадок п. Барвінського мусимо вважати інцидентом, котрий може свідчити сумно про суспільну мораль деяких чинників, котрі приложили до него руки, котрий може далі бути докором, що верховодяча в краю кліка, коли захоче, може знайти усе способи, щоби повалити котрого небудь руского кандидата, може остаточно мати *особисте чи льокальне значіне* [курсив мій – Р. Л.] з огляду на особу п. Барвінського, не може однак грати жадної ролі в оцінці далекосягаючої ваги вчорашньої побіди рускої сецесії»⁶⁹. Це не надто нагадує засмучення через невдачу одного з кандидатів «Народного Комітету». Водночас «Діло» взагалі промовчало про численні порушення в день виборів у Бродах (до виборів воно

⁶⁴ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 на підставі споми-нів. Львів, 1926. С. 395.

⁶⁵ «Поляки не могли простити п. Барвінському сього, що він покинув угодову політику з ними. Се признав виразно намісник Потоцкі, заявляючи п. Олесницькому, що ні поляки ні уряд не мають інтересу попірати п. Барвінського». Там само. С. 394–395.

⁶⁶ Wybory uzupełniające. *Słowo Polskie*. 1904. 7 czerwca.

⁶⁷ Koniec ruskiej awantury secesyjnej. *Gazeta Narodowa*. 1904. 16 czerwca.

⁶⁸ Особливо «відзначився» тут краківський «Przegląd Wszepolski»: Z całej Polski. *Przegląd Wszepolski*. 1904. Nr 6. S. 443–445.

⁶⁹ Голос народу. *Діло*. 1904. 2 (15) червня.

писало про значно дрібніші порушення, ніж ті, що були 14 червня), хоча «Руслан» опублікував їх чимало⁷⁰. Перед загрозою активнішого втручання галицької влади у вибори, що могло призвести до втрати більшої кількості мандатів, політична рація в «жертвуванні» О. Барвінським з точки зору націонал-демократів справді була.

Прагматичним політичним розрахунком можна пояснити і відмову переобраних депутатів дотриматись принципу «один за всіх, а всі за одного». Одразу після виборів «Słowo Polskie» прогнозувало, що так і трапиться, оскільки нова сецесія не покращила б ситуації українців, а от погіршити – цілком могла⁷¹. Консервативний краківський «Czas» додавав, що нове складання мандатів як форма протесту не матиме сенсу, адже О. Барвінського переміг не польський кандидат, а український з іншого політичного табору⁷². Той-таки «Czas» був одним із небагатьох польських часописів, який не зловтішався поразкою очільника християнських суспільників, а вказував, що в його особі українське представництво в Галицькому сеймі втратило фахового знавця шкільних справ, котрого їм буде складно замінити⁷³.

Додатковим приводом для образ стало для О. Барвінського прийняття Т. Еффиновича до складу «Руського клубу». В очах очільника «Руської громади» це було не тільки порушенням попередніх обіцянок, а й відвертою зневагою⁷⁴. Такий вчинок справді ніяк не прикрашав його колишніх сеймових товаришів, проте й тут можна знайти прагматичне пояснення. Попри наростання розбіжностей і регулярні взаємні образи в пресі, націонал-демократи ще не були готові до повного розриву давнішої стратегії єдиного антипольського фронту з русофілами, тож утворили з ними (окрім Т. Еффиновича до фракції увійшов і М. Король, який був її членом і до сецесії) спільний клуб не лише в Галицькому сеймі в 1904 р., але й (ненадовго) у Державній раді після парламентських виборів 1907 р. Лише після скандальних виборів до сейму 1908 р., коли співпраця русофілів з «подоляками» стала всеохопною та очевидною для всіх, відбувся остаточний розрив. А станом на 1904 рік спільне сеймове представництво всіх українських послів було, вочевидь, вищим пріоритетом за дотримання давніших обіцянок.

Для О. Барвінського фатальне значення мало й те, що сама ідея сецесії восени 1903 р. була несвоечасною. Сецесіоністи прагнули донести до відома центральної влади у Відні, що відносини в Галичині далеко не такі добрі, як це намагались демонструвати перед урядом і президентом міністрів Ернестом фон Кьорбером польські політики. В подальшому така тактика не раз приносила користь українським політикам, проте цього разу момент був підібраний невдало. Пріоритетною проблемою для президента, міністрів і всього політичного життя Цислейтанії було вирішення чесько-німецького конфлікту, який впродовж шести років робив парламент недієздатним. У цій ситуації Кьорберу важливою була підтримка численного Польського кола в Державній раді, тож конфліктувати з ним через українське питання було нелогічно⁷⁵.

⁷⁰ Вибори в Брідщині. *Руслан*. 1904. 5 (18) червня; Правда про вибір брідський до сойму і єго наслідки. *Там само*. 6 (19) червня.

⁷¹ Wybory uzupełniające. *Słowo Polskie*. 1904. 7 czerwca.

⁷² Po wyborach ruskich. *Czas*. 1904. 15 czerwca.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ ІЛ ВР. Ф. 135. Спр. 46. Арк. 164.

⁷⁵ Gruchala J. Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji... S. 69–70.

Попри всі несприятливі і не завжди залежні від самого О. Барвінського чинники поразки на додаткових виборах до Галицького сейму в 1904 р., був ще один фактор, про який він жодного разу не згадав у мемуарах. Очолювана ним політична організація «Руська громада» продемонструвала цілковиту безпорадність і недієздатність – як фінансову, так і організаційну. Тому доля виборів опинилась в руках «Народного Комітету», спілки русофілів і «подоляків» – але тільки не очолюваного О. Барвінським товариства. Цей факт не заперечує якості політичної програми християнських суспільників. Та організаційні труднощі й надмірна залежність від свого лідера були сталою перешкодою (поряд із зовнішніми чинниками) на шляху до політичного успіху О. Барвінського і його однодумців у непростих політичних реаліях початку ХХ ст.

Не дивно, що втрата сеймового мандату лідером стала фатальною для «Руської громади». І без того малоактивне товариство припиняє свою діяльність і розпадається⁷⁶. Сам О. Барвінський вкрай важко переживав свою поразку. Незадовго після неї він заявив М. Герасимовичу, що не балотуватиметься на наступних парламентських виборах⁷⁷ (так і трапилось у 1907 р., хоча цьому й передували довгі вагання⁷⁸) і розмірковував над закриттям часопису «Руслан»⁷⁹. Погіршила ситуацію і сварка з Т. Реваковичем, який, наполягаючи на потребі злиття з УНДП, перейшов до цієї партії⁸⁰.

Проте ця поразка не стала кінцем ні політичної кар'єри О. Барвінського, ні очолюваного ним християнсько-суспільного середовища. У 1911 р. він заснував нову організацію – партію «Християнсько-суспільний союз», яку очолював до 1923 р. Вона стала численнішою та успішнішою за КРНС чи «Руську громаду», проте її (й О. Барвінського) консервативна й поміркована політична платформа не змогла конкурувати в умовах зростання соціального і насамперед національного радикалізму в Галичині напередодні Першої світової війни⁸¹.

Фіаско на виборах до Галицького сейму в червні 1904 р. стало поворотним моментом у житті Барвінського-політика, а також логічним кінцем тенденцій, що брали свій початок ще з кінця ХІХ ст., відколи провідний у середині 1890-х років вплив очолюваної ним групи «реалістів» невпинно зменшувався і, зрештою, став маргінальним у масштабі української політичної сцени Галичини. О. Барвінський, хоч і збереже певні особисті впливи і буде грати подекуди помітну роль в політиці аж до початку 1920-х років, вже ніколи не балотуватиметься ні до сейму, ні до парламенту.

Аналіз виборчої кампанії О. Барвінського 1904 р. увиразнює одразу декілька чинників, як особистих і локальних, так і значно масштабніших, що визначили її результат. Причиною поразки була загальна слабкість християнсько-суспільного середовища і його політичного товариства «Руська громада», погана організація та пасивність

⁷⁶ Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку ХХ століття... С. 96–99.

⁷⁷ Лист М. Герасимовича до О. Барвінського, 31 серпня 1904 р. *ЛННБ України ім. В. Стефаніка*. Ф. 11. Спр. 887. Арк. 69 зв.

⁷⁸ Лехнюк Р. На порозі модерного світу... С. 150–152.

⁷⁹ Лист О. Барвінського до К. Студинського, 15 грудня 1904 р. *ЦДІАЛ України*. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 236. Арк. 1.

⁸⁰ Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку ХХ століття... С. 98–99; Лехнюк Р. На порозі модерного світу... С. 149–150.

⁸¹ Лехнюк Р. На порозі модерного світу... С. 152–156.

виборчої кампанії О. Барвінського, намагання здобути успіх завдяки перевіреним раніше методам особистих контактів і підтримці місцевою адміністрацією замість масштабної агітації, що в ці роки все очевидніше ставала ключем до успіху в будь-якій електоральній кампанії. Важливим було і не надто прихильне, а часто негативне, ставлення до нього частини націонал-демократів з огляду на чимало давніх особистих образ ще з часів «нової ери», що робило їх не до кінця надійними партнерами.

Та це хоч і були дуже важливі чинники поразки, та все ж не ключові. Виборчі перегони між О. Барвінським і Т. Еффиновичем опинились в епіцентрі одразу декількох тенденцій і факторів суспільно-політичного життя Галичини. Це загальна радикалізація суспільної атмосфери, яка змусила О. Барвінського відійти від звичної «реальної» політики і наразитись на гнів значної частини польського політикуму на чолі з намісником. Це зростання ворожості «подоляків» щодо українського руху (особистісним виявом чого стала запекла підтримка Т. Ценьським русофільського кандидата) і все тісніша співпраця між ними та русофілами, першою помітною жертвою якої і став О. Барвінський. Це й прагматичні, подекуди цинічні політичні обставини, які змусили українських націонал-демократів не тільки погодитись на поразку О. Барвінського, а й прийняти до свого сеймового клубу Т. Еффиновича. І, врешті решт, це невдалий момент для сецесії і виборів, коли українське питання аж ніяк не було в пріоритеті для Відня, тож полякам не варто було остерігатись його активного втручання в галицькі справи. Усе це дає підстави для думки, що сумніви О. Барвінського щодо висування власної кандидатури на додаткових сеймових виборах 1904 р. були куди більш обґрунтовані, ніж він міг собі уявити – шансів на перемогу в нього не було.

REFERENCES

Arkusha, O. (2004). Ukrainyski khrystyiansko-suspilnyi rukh u Halychyni na pochatku XX stolittia: politychne tovarystvo «Ruska hromada». Shliakhamy istorii. *Naukovyi zbirnyk istorychnoho fakultetu LNU im. Ivana Franka. Na poshanu profesora Kostiantyna Kondratiuka*, 63–99 [in Ukrainian].

Arkusha, O. (1997). *Oleksandr Barvynskyy (do 150-richchia vid dnia narodzhennia) [Oleksandr Barvynskyy (on the occasion of 150th birthday)]*. Lviv [in Ukrainian].

Arkusha, O. (2002). Ukrainsko-polski vidnosyny u Skhidnii Halychyni na pochatku XX st.: aktsiia Vlodzimiezha Kozlovskoho 1902–1903 rokiv. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna*, 37, 268–314 [in Ukrainian].

Arkusha, O. (2005). Polski natsional-demokraty ta ukrainske pytannia v Halychyni na pochatku XX st. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna*, 39–40, 149–202 [in Ukrainian].

Chornovol, I. (2004). Tiahar prahmatyzmu, abo Oleksandr Barvynskyy u svitli suchasnosti. In A. Shatska, O. Fedoruk (Comps.), L. Vynar, I. Hyrych (Eds.). *Barvynskyy O. Spomyny z moho zhyttia* (Vol. 1, pp. 17–35). Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

Dopys. (1904, Traven 26 (Cherven 8)). *Ruslan*, 116, 2 [in Ukrainian].

Górski, A. (2013). *Podolacy. Obóz polityczny i jego liderzy*. Warsaw: Wydawnictwo DiG [in Polish].

Gruchala, J. (1988). *Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraińskiej (1890–1914)*. Katowice [in Polish].

Holos narodu. (1904, Cherven 2 (15)). *Dilo*, 122, 1 [in Ukrainian].

Klish, A. (2017). Uchast Oleksandra Barvinskoho u vyborchkykh kampaniiakh do Halytskoho seimu 1901 i 1904 rr. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Istorii*, 2 (1), 130–134 [in Ukrainian].

Klish, A. (2018). *Mizh politykoiu ta relihiieiu: suspilno-khrystyianskykh rukh u Halychyni naprykintsi XIX – na pochatku XX st.* [Between politics and religion: Social-Christian movement in Galicia in the end of XIX – in the beginning of XX century]. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka [in Ukrainian].

Koniec ruskiej awantury secesyjnej. (1904, Czerwiec 16). *Gazeta Narodowa*, 136, 1 [in Polish].

Lekhniuk, R. (2015). Hazeta «Ruslan» yak dzherelo do vyvchennia seredovyshcha Katolytskoho rusko-narodnoho soiuzu (1896–1901 rr.). *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Istorii*, 1 (1), 150–159 [in Ukrainian].

Lekhniuk, R. (2017). Dylemy ukrainskoho konservatora – pryklad Oleksandra Barvinskoho. *Proceedings of the III International Scientific-Practical Conference: Ternopil i Ternopillia v istorii ta kulturi Ukrainy i svitu (vid naidavnishykh chasiv do sohodennia)*, (pp. 66–72), Ternopil, 13–15 veresnia 2017. Ternopil [in Ukrainian].

Lekhniuk, R. (2019). *Na porozi modernoho svitu: ukrainski konservatyvni seredovyshcha v Halychyni v pershii chverti XX stolittia* [On the edge of the modern world: Ukrainian conservative environments in Galicia in the first quarter of XX century]. Lviv: Litopys [in Ukrainian].

Levytskyi, K. (1926). *Istorii politychnoi dumky halytskykh ukraintsev 1848–1914: Na pidstavi spomyniv* [History of the political thought of Galician Ukrainians. Based on memories]. Lviv [in Ukrainian].

Moskaliuk, M. (2018). *Ukrainskyi khrystyiansko-suspilnyi rukh u Halychyni: ideolohiia, instytualizatsiia, diialnist (kin. XIX – 30-i rr. XX st.)* [Ukrainian christian-social movement in Galicia: ideology, institutionalization, activity (late XIX century – 1930-s)]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Mudryi, M. (2004). Rukopysni dzherela do istorii Khrystyiansko-suspilnoho soiuzu v Halychyni. *Do dzherel. Zbirnyk naukovykh prats na poshanu Oleha Kupchynskoho z nahody yoho 70-richchia*, 1, 421–440 [in Ukrainian].

Oholoshenie. (1904, Sichen 16 (29)). *Dilo*, 12, 1 [in Ukrainian].

Partacz, Cz. (1996). Od Badeniego do Potockiego. Stosunki polsko-ukraińskie w Galicji w latach 1888–1908. Toruń [in Polish].

Po wyborach ruskich. (1904, Czerwiec 15). *Czas*, 135, 1 [in Polish].

Pravda pro vybir bridskyi do soimu i yeho naslidky. (1904, Cherven 6 (19)) *Ruslan*, 126, 1–2 [in Ukrainian].

Romaniuk, S. (2009). *Oleksandr Barvynskyi – publitsyst, redaktor, vydavets.* [Oleksandr Barvynskyi – columnist, editor, publisher]. Lviv [in Ukrainian].

Stenograficzne Sprawozdania z drugiej sesji ósmego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem z roku 1904. Od

30. września do 12. Listopada. (1904). (Vol. I, pp. 1579, 1581–1582, 2631–2633). Lviv [in Polish].

Stenograficzne Sprawozdania z pierwszej sesji ósmego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem z roku 1902/3. Od 29. grudnia do 3. listopada 1903. (1903). (Vol. II, p. 838). Lviv [in Polish].

Viche v Brodakh. (1904, Liutyi 20 (Berezen 4)). *Ruslan*, 40, 2–3 [in Ukrainian].

Vybory v Bridshchyni. (1904, Cherven 5 (18)). *Ruslan*, 125, 1–2 [in Ukrainian].

Vybory v Bridshchyni. (1904, Cherven 6 (19)). *Ruslan*, 101, 1–2 [in Ukrainian].

Wątor, A. (1997). Ziemianin-polityk Tadeusz Cieński 1856–1925. Szczecin: Wydawnictwo naukowe uniwersytetu Szczecińskiego [in Polish].

Wybory uzupełniające. (1904, Czerwiec). *Słowo Polskie*, 266, 1 [in Polish].

Z całej Polski. (1904, Czerwiec). *Przegląd Wszechpolski*, 6, 433–445 [in Polish].

Zblyzhaiuchi sia vybory. (1904, Traven 27 (Cherven 9)). *Dilo*, 117, 1 [in Ukrainian].

Roman LEKHNIUK

PhD

Senior Lecturer

Department of History, Museum Studies and Cultural Heritage

Lviv Polytechnic National University

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3758-2019>

e-mail: roman.o.lekhniuk@lpnu.ua

OLEKSANDR BARVINKYI'S ELECTION CAMPAIGN TO THE HALYCHYNA SEJM IN 1904 IN THE CONTEXT OF SOCIO-POLITICAL TENDENCIES IN EARLY XX CENTURY HALYCHYNA

The article analyzes the preconditions, course, and results of the by-elections to the Galician Sejm in Brody County in June 1904, where its longtime representative in the regional legislature and leader of the Ukrainian Christian-Social movement Oleksandr Barvynskyi was defeated by the Russophile candidate Theodosius Effinovich. The cause for this election was the secession of Ukrainian ambassadors to the Galician Sejm, including O. Barvynskyi. It is shown that, in contrast to previous years, during this campaign, O. Barvynskyi acted with the support of the most popular Ukrainian political force in Halychyna – the Ukrainian National Democratic Party. Support from one of the UNDP leaders, Yevhen Olesnytskyi, was especially active. Though, this did not save O. Barvynskyi's campaign from numerous organizational and financial problems. Based on O. Barvynskyi's memoirs and correspondence, it was established that at first, he had doubts about the necessity of participating in the elections, but later became confident in future victory. However, the vote ended in complete defeat for him. The article demonstrates that this defeat was the result of several causes. The most important of them: the organizational problems of the campaign and the weakness of the Barvynskyi's political party «Ruthenian Community»; distrust by some National Democrats; negative attitude of Polish politicians and the Halychyna administration due to his participation in secession; cooperation of Russophiles and Polish East Galician conservatives against his candidacy; the unwillingness of the UNDP to completely break off cooperation with the Russophiles; the general radicalization of the social atmosphere. It is shown that the example of O. Barvynskyi's election campaign

to the Halychyna Sejm in 1904 shows not only its influence on his future but also leads to a more detailed study of important processes in the political life of the Kingdom of Galicia and Lodomeria and Polish-Ukrainian relations.

Keywords: Oleksandr Barvynskyi, elections, Halychyna Sejm, Halychyna, Russophiles, Ukrainian National-Democrats, «Podolacy».